

מבוא

שאלת המחקר אותה ביקשתי לבחון הייתה האם חל שינוי באופן הצגתם של עולי ברית-המועצות בתקשורת בשנות ה-90 שהיו שנותיה הראשונות של העלייה הגדולה מברית-המועצות לעומת שנות ה-2000 בהם כבר היו העולים קבוצה וותיקה ומוכרת יותר בחברה הישראלית. המחקר בוצע באמצעות השוואת 4 כתבות משנות ה-90 לעומת 4 כתבות משנות ה-2000, כל הכתבות היו מתוך עיתונים מרכזיים. מטרת ההשוואה הייתה לבחון את ה"מיסגור" שעשתה התקשורת לעולים מברית-המועצות כאשר היא עסקה בנושאים הקשורים אליהם ועל-ידי כך לבחון האם נמצא שוני בין שנות ה-90 לשנות ה-2000.

בסקירת הספרות התמקדתי תחילה במאמרים העוסקים במיקומה של התקשורת כגורם המעצב את התרבות של החברה. בתוך כך מלבד הסקירה הכללית התמקדתי במאמרים שעסקו באופן בה התקשורת מגדירה קבוצות מיעוט בחברה ומשפיעה על מעמדן בעיני הציבור. לאחר מכן מוצגים שני חלקים נוספים של סקירת הספרות הממוקדים יותר בעולים מברית-המועצות, תחילה לגבי מעמדם הכללי בישראל, ולאחר-מכן באופן יותר ממוקד לגבי ייצוגם בתקשורת. הממצאים אותם הצגתי הראו כי אכן חל שינוי בין שנות ה-90 לשנות ה-2000. אומנם בשתי התקופות התקשורת הציגה את העולים מברית-המועצות כקבוצה בפני עצמה ולא כחלק טבעי מהחברה הישראלית, אולם המאפיינים היו שונים בהחלט.

בשנות ה-90 הוצגו העולים מברית-המועצות כקבוצה חלשה מאד וענייה ובנוסף הודגש מאד הניכור שלהם והתרבות האחרות וחוסר היכולת להשתלב בחברה הישראלית. הדבר בלט במיוחד, כאשר אפילו בשנות ה-90 כאשר דמויות מבין העולים (ליברמן ושרנסקי) הגיעו לתפקידים בכירים, התקשורת לא עסקה בעבודתם, אלא בתדמית שלהם כ"רוסים". בנוסף, כל הכתבות שמצאתי היו בנימה שלילית.

בשנות ה-2000 ניתן היה לראות כי התקשורת עדיין מתייחסת לעולים מרוסיה כקבוצה נפרדת, אולם המאפיינים היו שונים. ראשית, כבר ניתן היה למצוא כתבות שהבליטו את העולים מרוסיה כקבוצה חיובית שתרמה רבות למדינות ישראל. שנית, גם הכתבות השליליות כבר אינן עוסקות במאפיינים של מיסכנות, אלא דווקא במאפיינים של כוח ועושר, כאשר התקשורת בוחרת להתמקד באנשים חזקים כמו צ'רנוי, גאיידמק וה"אוליגרכים".

הממצאים שמצאתי בהחלט תואמים חלק מהתאוריות המוצגות בסקירת הספרות. המקרה הנוכחי של העולים מברית-המועצות מדגים כיצד התקשורת היא זו שקובעת ומעצבת מה הוא הזרם המרכזי בחברה ומי הן קבוצות השוליים. בנוסף, כפי שטען אברהם, בהחלט ניתן למצוא השפעה של התקשורת על הדרך בה תופס את הציבור את אותן קבוצות (חיוביות או שליליות).

המחקר יבוצע באמצעות ניתוח של 8 כתבות מהעיתונות הישראלית אשר עסקו בעולים מברית המועצות. הכתבות הנבחרות יילקחו מתוך העיתונים הנפוצים בישראל. 4 כתבות יילקחו משנות ה-90 ו-4 כתבות משנות ה-2000 ועד ימינו אנו. השאיפה היא שהכתבות משתי התקופות יעסקו בנושאים דומים ככל האפשר, על-מנת שההשוואה תהיה מדויקת.

מעמדם של עולי ברית-המועצות בישראל

בתקופה שבין 1990 ל-1994 הגיעו לישראל כ-610 אלף עולים מחבר העמים (השם שניתן למדינות השונות שקמו מתוך ברית-המועצות המפורקת). קצב העלייה באותן שנים היה מדהים, כאשר מדי שבוע נחתו בישראל בממוצע 15 אלף עולים. בין השנים 1995-1999 עלו 370 אלף נוספים, כלומר סך-הכול בעשור של שנות ה-90 הגיעו לישראל קרוב למיליון עולים שהפכו להיות 15% מכלל האוכלוסייה בישראל (ליסיצה ופרס, 2012). כיום האוכלוסייה הרוסית בישראל מונה 950 אלף איש, מתוך מיליון העולים שהגיעו לישראל, 10% עזבו ו-10% נפטרו, מהצד השני נולדו 180 אלף ילדים, כך שהמספר הכללי נשאר דומה.

החלק הנוכחי בסקירת הספרות יעסוק במעמדם של עולי ברית-המועצות בישראל. המטרה היא להציג סקירה כללית על מעמדם והשתלבותם של עולי ברית-המועצות בישראל ולאחר-מכן להתחיל ולמקד את הסקירה לכיוון הנושא העיקרי של העבודה – דימוי העולים בתקשורת. אך עדיין תחת מסגרת מקיפה יותר של מעמדם הכללי של עולי ברית-המועצות בישראל.

גל העלייה הגדול של עולי ברית-המועצות התרחש בתחילת שנות ה-90 ונמשך עד סוף שנות ה-90, בתקופה זאת הגיעו לישראל בערך מיליון עולים. השתלבותם של עולי ברית-המועצות בישראל עברה מספר שינויים ו"גלגולים" לאורך השנים (ברונפמן וגלילי, 2012).

העלייה הרוסית הגדולה לישראל התרחשה בתחילת שנות ה-90, עד אז היו שעריה של ברית-המועצות סגורים ליציאה בפני היהודים הרבים שחיו בה והיו מעוניינים לעלות לישראל. בברית-המועצות חיו מיליוני יהודים, אולם לפני שנות ה-90 הורשו לעלות לישראל רק יהודים בודדים. היהודים המעטים שעלייתם אושרה בשנים הקודמות התקבלו בישראל כגיבורים, משום שעלייתם לארץ הייתה כרוכה במאבק עיקש ונוקשה כנגד השלטון הרוסי (ליסיצה ובוקק, 2012).

אותם עולים שהגיעו בשנות ה-70 וה-80 הוגדרו כ"אסירי ציון", משום שנאסרה עליהם העלייה לישראל. הבודדים שהצליחו לעלות הפכו למנהיגים של העלייה הרוסית וגם בחברה הישראלית בכלל, בין הבודדים הללו היו נתן שרנסקי ויולי אדלשטיין.

מחקרים שנעשו בשנות ה-2000 מצאו כי עד העלייה ההמונית של שנות ה-90, הציבור הישראלי למעשה לא נחשף באופן ישיר לעולים מרוסיה. מכיוון שהדמויות הבודדות מהעלייה הרוסית שנחשפו לציבור היו הדמויות הללו שהוצגו כסיפורי גבורה. דמות העולה הצטיירה בתקשורת הישראלית כ"גיבור ציוני". משום שהעולים הבודדים מרוסיה שזכו לחשיפה תקשורתית בישראל, היו אותן דמויות שצינתי בפסקה הראשונה (לרנר ופלדחי, 2012).

בסוף שנות ה-80 כאשר נפתחו שעריה של רוסיה והחלה עלייה המונית של יהודים לישראל, עורר הדבר תקווה והתלהבות אדירה אצל הציבור בישראל. העיתונות הישראלית תרמה מאד לאווירת התקווה והתרוממות הרוח באופן שבו סיקרה את עלייתם ההמונית של יהודי רוסיה. בכתבות משנת '89 ניתן למצוא תמונות גדולות של המטוסים וביטויים באווירה של התרגשות היסטורית. רוח הדברים הייתה כי למעשה העולים מרוסיה הם ממשיכי דרכם של העולים שהקימו את מדינת ישראל (ליסיצה ובוקק, 2012).